

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**РОЛЬ ТА МІСЦЕ ПРАВООХОРОННИХ
ОРГАНІВ У РОЗБУДОВІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ
ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ**

**Матеріали
XV Міжнародної науково-практичної
конференції**

22 березня 2023 року

**Одеса
ОДУВС
2023**

УДК 351.74
P68

*Статті друкуються в авторському варіанті.
Оргкомітет дозволив собі лише скорочення статей, які суттєво
перевищували пропоновані обсяги*

P68 Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократич-
ної правової держави: матеріали XV міжнар. наук.-практ. конф.,
м. Одеса, 22 березня 2023 р. Одеса: ОДУВС, 2023. 362 с.

УДК 351.74

© ОДУВС, 2023

АНАЛІЗ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ

*Воронцов А. В., кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Неправильне визначення форми вини може спричинити припущення у кваліфікації кримінального правопорушення, хибний вирок суду або навіть об'єктивну осудність [2, с. 113–115]. Відповідно, виною вчинення кримінальних правопорушень (ст. 371 КК – завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою; ст. 372 КК – притягнення завідомо незаконного до кримінальної відповідальності; 373 КК – примушування давати показання) визнається як психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння (дії або бездіяльності) і його суспільно небезпечних наслідків, яке має вираз саме у формі умислу [1; 3].

З прямим умислом основні склади цих кримінальних правопорушень вчиняються саме тоді, коли суб'єкт бажає спричинити шкоду об'єкту посягання (потерпілому), тобто тим суспільним відносинам (законним інтересам під час здійснення правосуддя), які охороняються законом про кримінальну відповідальність. В усіх інших випадках він діє з прямим умислом щодо діяння і необережно відносно настання суспільно небезпечних наслідків (змішана форма вини) або невинно. Наявність же непрямого умислу у цих кримінальних правопорушеннях з теоретичної точки зору не слід виключати.

З прямим умислом діяння вчиняються і тоді, коли суспільно небезпечні наслідки (спричинення шкоди об'єкту посягання передбачених ст.ст. 371 – 373 КК) є саме метою злочинного діяння (дії або бездіяльності) [5, с. 116–119]. Так, коли дізнавач або слідчий бажає досягти бажаної мети, припускає настання інших злочинних (суспільно небезпечних) наслідків, то таке кримінальне правопорушення вчиняється з непрямым умислом незалежно від того, чи вважає

він вказані наслідки можливими чи неминучими. Це ще раз підкреслює, що відмінність між прямим і непрямим умислом кримінальних правопорушень даної групи, що вчиняються службовими особами органів дізнання або досудового слідства, можна знайти лише у вольовій сфері. При позитивному (активному) вольовому моменті умисел може бути лише прямим, а при нейтральному (негативному) тільки непрямим. Тому слід визнати, що й у тих випадках, коли суб'єкт передбачає неминучість настання суспільно небезпечних наслідків, яких він не бажає або ставився до них байдуже, він діє з непрямим умислом. Там, де інтересом жертвують заради досягнення поставленої мети такі дії слід розцінювати як дії з непрямим умислом (наприклад, високі показники районного управління поліції з розкриття кримінальних правопорушень та їх розслідування), бо в таких випадках мета за своєю суттю досягається не прямо, а через потерпілого. В такому випадку інтелектуальний момент не може змінити ні сутності, ні вольової спрямованості цієї діяльності [4, с. 163].

Викладених положень дотримуються В. Затолочний підкреслюючи, що форма вини кримінального правопорушення передбаченого ст. 371 КК характеризується саме прямим умислом [2, с. 116], також М. Сийпловіч зазначає, що форма вини кримінального правопорушення передбаченого ст. 372 КК характеризується теж прямим умислом, тобто дізнавач або слідчий завідомо усвідомлює про неправомірність своїх дій і бажає їх вчинення. У такому разі непрямий умисел при вчиненні цих кримінальних правопорушень виключається. На їх думку, “завідомість” як обов’язків елемент суб’єктивної сторони кримінальних правопорушень характеризує високий ступінь усвідомлення винним обставин справи і зокрема того, що застосування запобіжних заходів та притягнення до кримінальної відповідальності причетна невинна особа. Якщо особа не усвідомлює кримінальної протиправності своїх дій (наприклад, внаслідок необ’єктивної оцінки зібраних щодо провадження доказів), то відповідальність за ст. 372 КК виключається, а діяння є дисциплінарним проступком або містить ознаки (за інших необхідних умов) кримінального правопорушення, передбаченого ст. 367 КК (службова недбалість). Це стосується щодо основного складу кримінального правопорушення [6, с. 13–14].

В межах прямого умислу, як в теорії, так і на практиці кримінальних правопорушень передбачених ст.ст. 371 – 373 КК виділяють конкретні його види, що мають значення для юридичної оцінки та кваліфікації і характеризуються додатковими розпізнавальними ознаками.

При конкретизації визначеного умислу суб’єкт (дізнавач, слідчий або інша уповноважена на те особа) бажає досягнути конкретних суспільно небезпечних наслідків і саме таких (наприклад, поєднання завідомо незаконного тримати під вартою з завідомо незаконним притягненням до кримінальної відповідальності і при цьому використовуючи незаконні методи під час допиту спричиняє тяжкі наслідки – смерть, тілесні ушкодження, банкрутство, руйнування родинних стосунків тощо).

При невизначеному (неконкретизованому) умислу, суб'єкта влаштовують будь-які із можливих суспільно небезпечних наслідків (характер та ступень тяжкості спричиненої шкоди не мають значення).

З невизначеним умислом має подібність і альтернативний умисел, при якому суб'єкт передбачає можливість настання тих чи інших наслідків і у рівній ступені він бажає будь-якого з них (наприклад, під час завідомо незаконного тримання під вартою потерпілому можуть спричинити як смерть, так і тяжкі тілесні ушкодження, коли він діє з мотиву помсти тощо).

Умисел заздалегідь обміркований є найбільш характерним для цих кримінальних правопорушень. Наприклад, при притягненні завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК) дізнавач або слідчий протягом тривалого часу створює фальсифіковані докази для так-би мовити обґрунтованості початку кримінального провадження та притягнення до кримінальної відповідальності саме бажаної для нього особи до кримінальної відповідальності [1].

Умисел такий, що раптово виник (афективний), – це ситуаційне бажання вчинити конкретне кримінальне правопорушення [4, с. 163–164]. Наприклад, під час завідомо незаконного тримання під вартою затриманого, у слідчого виникло бажання, суттєво погіршити умови його тримання і тим самим спричинити тяжкі наслідки (ч. 3 ст. 371 КК), як реакція на небажання співпрацювати з правоохоронними органами, відмова давати показання тощо.

Слід зазначити й наступне положення, що у цих кримінальних правопорушеннях можлива наявність і змішаної форми вини (як зазначалося). Це пояснюється тим, що психічне ставлення винної особи щодо використання своїх службових (посадових) повноважень або встановлених КПК України правил та вимог провадження дізнання та досудового слідства характеризується вчиненням діяння з прямим умислом, а до настання суспільно небезпечних наслідків необережно. З одного боку, такий аналіз суб'єктивної сторони цих кримінальних правопорушень здебільшого не має підстав (але має право на життя). *По-перше*, використання службовою особою на свою користь наданих їй повноважень або порушення закону є лише дією, яка завжди вчиняється свідомо та бажано. *По-друге*, самі по собі такі дії без настання вказаних у законі про кримінальну відповідальність суспільно небезпечних наслідків не є кримінальним правопорушенням кваліфікованого або особливо кваліфікованого складу, а тому хибно встановлювати вину в діях, які не являються злочинними. Встановлення змішаної форми вини в таких кримінальних правопорушеннях теоретично безпідставне, а практично – безглузде. Немає і підстав для встановлення змішаної форми вини і за психічним ставленням винної особи до кваліфікуючих ознак кримінального правопорушення. Законодавче визначення вини побудовано з урахуванням сутності і значення вчинених дій та психічного ставлення до настання їх суспільно небезпечних наслідків. Щодо психічного ставлення особи до кваліфікуючих ознак складу кримінального правопорушення, то саме по собі воно не складає ні форми вини, ні виду без урахування психічного ставлення суб'єкта до настання вказаних у диспозиції статті

суспільно небезпечних наслідків, і таке визначення вини практично нічого не дає. Але на практиці, на жаль, мають місце випадки, коли дізнавач або слідчий до наслідків свого суспільно небезпечного діяння ставляться саме необережно. Так, М. Сийпловіч обґрунтовує авторську позицію (яку ми підтримуємо), що притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, яке спричинило тяжкі наслідки (такі наслідки пропонуються передбачити як кваліфікуючу ознаку кримінального правопорушення в ч. 3 ст. 372 КК), слід відносити до кримінальних правопорушень із матеріальним складом. Зміст суб'єктивної сторони цього кримінального правопорушення характеризується прямим умислом особи щодо притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності і необережним ставленням до можливих наслідків такого діяння – спричинення тяжких наслідків (кримінальне правопорушення із складною формою вини). Спричинення тяжких наслідків повністю буде охоплюватися ч. 3 ст. 372 КК і додатковою кваліфікацією за ст.ст. 119 або 128 КК тощо, не буде потреби. Водночас у випадку, коли особа умисно ставить як до діяння, так і до усіх його наслідків (спричинення смерті, тілесних ушкоджень, завдання майнової шкоди тощо), матиме місце сукупність кримінальних правопорушень: ч. 3 ст. 372 і відповідна ст. 115 (121, 194) КК тощо [1; 6, с. 13–14].

Отже, змішану форму вини не слід виключати, і вона має місце лише у тих випадках кримінальних правопорушень передбачених ст.ст. 371 – 373 КК, де є у наявності два якісно відмінних видів за характером та ступенем суспільної небезпечності наслідків, одних і тих же дій суб'єкта та його різного психічного ставлення до кожного з цих наслідків і це характерно саме для кваліфікованих складів кримінальних правопорушень. Так, стосовно суспільно небезпечних наслідків передбачених у ч. 3 ст. 371 КК, то вони можуть наставати як з прямим умислом, так і зі змішаною формою вини. Не слід це виключати і щодо ч. 2 ст. 373 КК, де теж наявність змішаної форми вини не виключається.

Література:

1. Бойко А. М., Хавронюк М. І. Коментар до ст.ст. 371 – 373 КК України. Авторський колектив коментару до кримінального кодексу України. URL: <https://legalexpert.in.ua/komkodeks/lku/1686-8.html>
2. Затолочний В. С. Кримінальна відповідальність за завідомо незаконне затримання, привід, домашній арешт, тримання під вартою: дис.. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львівський університет бізнесу та права. Львів, 2022. 212 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2022/dissertation/20826/diszatolochniyvs.pdf>
3. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 28.11.2022).
4. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ахмедов Махір Байрам огли, Бабенко А. М. та ін. ; за заг. ред. В. Я. Конопельського, В. О. Меркулової. Одеса, ОДУВС, 2021. 452 с.

5. Палюх Л. М. Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення проти правосуддя: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021. 554 с.

6. Сийплові М. В. Кримінально-правова характеристика притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. 20 с.

Вдовиченко О. М. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЕРГОВОЇ СЛУЖБИ ОРГАНІВ (ПІДРОЗДІЛІВ) НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ.....	45
Ворожбіт-Горбатюк В. В. ВИКЛИКИ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ УВ'ЯЗНЕНИМИ І ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ОСОБАМИ В РЕАЛІЯХ УКРАЇНСЬКОГО СЬОГОДЕННЯ.....	48
Воронцов А. В. АНАЛІЗ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ.....	51
Гонтаренко В. П. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИ- МІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЩОДО ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....	55
Гузенко О. П. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА РОЗВИТКУ КРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	58
Даниленко С. К. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ТАЄМНИЦІ УСИНОВЛЕННЯ.....	60
Денисова А.В. ДОТРИМАННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	63
Донцов Д.Ю. ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄН- НОГО СТАНУ	67
Дришлюк В. І. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ УЧАСНИКІВ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	69
Дробишевська В. В., Смоков С. М., ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	71
Дробишевська В. В., Албул С. В. ВИКОРИСТАННЯ ПРОФАЙЛІНГУ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	76
Дручек О. В. КОНЦЕПТ ГВАРДІЇ ЯК ПРИВІЛЕЙОВАНОГО ВІЙСЬКА.....	79
Єгоров С. О. ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗАСОБІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	82
Желновач Є. Г. В УКРАЇНІ ВЖЕ «ІСНУВАВ» ІНФОРМАЦІЙНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ.....	85